

การศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในมุมมองการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีน - ไทย:

กรณีศึกษาฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท”*

A STUDY ON TRANSLATION STRATEGIES OF YUNNAN DAI CULTURAL TERMS FROM CHINESE TO THAI FROM THE PERSPECTIVE OF CROSS-CULTURAL COMMUNICATION BETWEEN CHINA AND THAILAND: A CASE STUDY OF THE THAI TRANSLATION OF “HISTORY OF THE DAI PEOPLE”

ตั้ง หวง*, ศิริวรรณ ลิขิตเจริญธรรม, กนกพร นุ่มทอง

Dong Huang*, Siriwan Likhidcharoentham, Kanokporn Numtong

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Humanities, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: huang.d@ku.th

*Tel. 097-9546908

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยใช้หนังสือ “ไตจู๋สือ” (傣族史) และฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” เป็นกรณีศึกษา ดำเนินด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ซึ่งเชิงคุณภาพมุ่งวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนกประเภทคำศัพท์วัฒนธรรม และกลวิธีการแปล ขณะที่เชิงปริมาณมุ่งวิเคราะห์ความถี่และร้อยละของการใช้กลวิธีการแปลเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มกลวิธีการแปลจากกลุ่มคำศัพท์วัฒนธรรม 5 ประเภท จำนวน 1,252 รายการ ผลการวิจัยพบว่า 1) คำศัพท์จัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมทางสังคม 842 คำ (67.3%) วัฒนธรรมทางภาษา 189 คำ (15.1%) วัฒนธรรมทางวัตถุ 133 คำ (10.6%) วัฒนธรรมเชิงนิเวศ 76 คำ (6.1%) และวัฒนธรรมทางศาสนา 12 คำ (1%) ตามลำดับ และ 2) ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลรวมทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีหลักที่พบ คือ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ (48.9%) การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ (13.6%) การแปลแบบผสม (10.7%) และการอธิบายความ (10.5%) ตามลำดับ ผลการวิจัยนี้ชี้ว่า การทับศัพท์เป็นหัวใจสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชนเผ่าไต การผสมผสานกลวิธีการแปลอย่างยืดหยุ่นภายใต้หลักความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) ช่วยให้การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมมีประสิทธิภาพ ขณะที่การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม ต้องพิจารณาความสอดคล้องเชิงหน้าที่อย่างถี่ถ้วน พร้อมเสริมคำอธิบายเพื่อป้องกันการลดทอนอัตลักษณ์ดั้งเดิม นอกจากนี้ ควรจำกัดการใช้

กลวิธีการแปลตรงตัว การแปลด้วยคำความหมายกลางและคำความหมายกว้าง เพื่อมิให้คุณค่าทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง ถูกลดทอนลง ซึ่งเคารพอัตลักษณ์ที่หลากหลายและส่งเสริมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลวิธีการแปล, คำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไต, การแปลภาษาจีนเป็นภาษาไทย, การสื่อสารข้ามวัฒนธรรม, ประวัติชนเชื้อชาติไท

Abstract

This study aims to investigate translation strategies for cultural terms of the Dai ethnic group in Yunnan from Chinese into Thai, using the book “Dai Ethnic History” (傣族史) and its Thai translation “History of the Tai Ethnic Group” as case studies. A mixed-methods approach was employed: qualitatively, content analysis was conducted to classify cultural terms and identify translation strategies; quantitatively, frequency and percentage analyses were used to examine trends in strategy use across a dataset of 1,252 cultural terms categorized into 5 types. 1) The findings reveal that most terms belong to social culture (842 items, 67.3%), followed by linguistic culture (189 items, 15.1%), material culture (133 items, 10.6%), ecological culture (76 items, 6.1%), and religious culture (12 items, 1%). and 2) A total of 9 translation strategies were identified, with transliteration/loanword being the most frequently used (48.9%), followed by accepted translation (13.6%), combined translation (10.7%), and descriptive translation (10.5%). The results indicate that transliteration plays a crucial role in preserving the original cultural identity of the Dai people, while the flexible integration of multiple strategies under the principle of functional equivalence enhances the effectiveness of cross-cultural communication. The use of cultural substitution requires careful consideration of functional equivalence and should be supplemented with explanations to avoid loss of cultural identity. Furthermore, literal translation, as well as the use of general or neutral terms, should be limited to prevent the reduction of deep cultural meanings, thereby respecting cultural diversity and promoting sustainable and effective cross-cultural communication.

Keywords: Translation Strategies, Dai Cultural Terms, Chinese-Thai Translation, Intercultural Communication, History of the Dai People

บทนำ

ชนเผ่าไตมณฑลยูนนานเป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญในภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีน มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ภาษา และวัฒนธรรมกับกลุ่มชนไทในประเทศไทย ลาว เวียดนาม และเมียนมา (Jiang, Y., 1984) ซึ่งความเชื่อมโยงทางชาติพันธุ์ดังกล่าว ถือเป็นรากฐานสำคัญที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างไทยและจีนในภาพรวม โดยทั้งสองฝ่ายมีความผูกพันที่ใกล้ชิดทั้งในด้านภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม สายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั้งสองฝ่ายมีมาอย่างยาวนานและลึกซึ้ง โดยตั้งแต่สมัยโบราณ ทั้งสองประเทศได้มีการติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยน

วัฒนธรรมผ่าน “เส้นทางสายไหมทางทะเล” (Maritime Silk Road) และ “เส้นทางสายไหมทางบก” (Overland Silk Road) ซึ่งวางรากฐานทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างแน่นแฟ้น (Fu, Z., 2020) ในยุคปัจจุบัน จีนและไทยเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีมิตรภาพอันดีและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “จีนไทยใช้อื่นไกล พี่น้องกัน” จีนเป็นคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของไทยมาต่อเนื่องหลายปีและตลาดส่งออกสินค้าเกษตรที่ใหญ่ที่สุดของไทย (มดิชน, 2568) โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายยกเว้นวีซ่าระหว่างกันที่ช่วยการเดินทางไปมาหาสู่สะดวกยิ่งขึ้น ในส่วนของความเชื่อมโยงระดับท้องถิ่น ชาวไทในมณฑลยูนนานและชาวไทยถิ่นเหนือของไทย มีความใกล้ชิดกันทั้งในด้านภูมิศาสตร์และสายเลือด ความคล้ายคลึงทางชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียม และความเชื่อทางศาสนา ส่งผลให้วัฒนธรรมชนเผ่าไทสามารถผสมผสานเข้ากับสังคมไทยได้อย่างกลมกลืน (Zheng, X. & Sethakul, R., 2019) บริบทเหล่านี้ไม่เพียงแต่เอื้ออำนวยต่อการแปลภาษาและวรรณกรรมเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างสองประเทศให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ภายใต้บริบทของโลกาภิวัตน์ การติดต่อและแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศมีความถี่และความหลากหลายมากยิ่งขึ้น การสร้างความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง การแปลในฐานะสื่อกลางของการสื่อสารข้ามภาษาและข้ามวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม การสื่อสารข้ามวัฒนธรรมเป็นทั้งจุดเริ่มต้นและเป้าหมายของการแปล ขณะที่การแปลถือเป็นผลผลิตและสื่อกลางของการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Ji, X. & Xu, J., 2010) วัฒนธรรมชนกลุ่มน้อยของจีนมีลักษณะการแบกรับความหมายทางวัฒนธรรมสูง ทั้งในด้านภาษา โครงสร้างสังคม และความเชื่อ ซึ่งมักปรากฏในรูปของ “คำศัพท์ทางวัฒนธรรม” (Cultural Terms) คำศัพท์ประเภทนี้ไม่เพียงสะท้อนความทรงจำทางประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เท่านั้น หากยังเป็นประเด็นสำคัญและความท้าทายในการแปลข้ามวัฒนธรรม การถ่ายทอดคำศัพท์ดังกล่าวโดยคำนึงถึงทั้งการรักษาข้อมูลทางวัฒนธรรมและความเข้าใจของผู้อ่านภาษาเป้าหมาย จึงเป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษาต่อไปอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไทจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณาแนวคิดทางทฤษฎีการแปลที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดความหมายเชิงวัฒนธรรม โดย Catford, J. C. มองว่า การแปลเป็นกระบวนการเชิงภาษาที่เน้นการแทนที่ข้อความในภาษาหนึ่งด้วยข้อความในอีกภาษาหนึ่ง (Catford, J. C., 1965) ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะเชิงโครงสร้างของภาษา ในขณะที่ Nida, E. A. & Taber, C. R. ได้ขยายขอบเขตของการแปลไปสู่มิติด้านการสื่อสาร โดยให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดสารให้มีความใกล้เคียงและเป็นธรรมชาติที่สุด (Natural Equivalent) ทั้งในด้านความหมายและรูปแบบ (Nida, E. A. & Taber, C. R., 1982) นอกจากนี้ Newmark, P. ยังเสนอว่า การแปล คือการถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปเป็นอีกภาษาหนึ่งตามเจตนาของผู้เขียนต้นฉบับ (Newmark, P., 2003) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อสารทางวัฒนธรรมในบริบทข้ามวัฒนธรรม

สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกใช้หนังสือต้นฉบับชื่อ “ไต้จู้สือ” (傣族史 - ประวัติศาสตร์ชนเผ่าไท) กับฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1” ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี (คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2531) และ “ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 2” ซึ่งจัดทำโดยหน่วยงานเดียวกัน (คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน

สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี, 2534) เป็นกรณีศึกษานี้ เพราะหนังสือ “ประวัติศาสตร์ชนเผ่าไต” ของเจียงอิงเหลียง ถือเป็นวรรณกรรมคลาสสิกในการศึกษาชาวไตในจีน ซึ่งนำเสนอพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าไตอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมมิติทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งได้วิเคราะห์และแสดงความคิดเห็นไว้อย่างละเอียด ซึ่งนับว่าเป็นหนังสือเกี่ยวกับชนเผ่าไตที่ดีที่สุดเล่มหนึ่ง การแปลหนังสือเล่มนี้จากภาษาจีนเป็นภาษาไทยโดยคณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนจากเอกสารภาษาจีน มีวัตถุประสงค์เพื่อขยายโอกาสในการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับชนเผ่าไตให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และนับเป็นกระบวนการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมที่มีความสำคัญระหว่างจีนกับไทย ในวงวิชาการไทย การศึกษาวัฒนธรรมชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดทางชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ การอพยพ ภาษา และวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือของไทย เช่น ไทใหญ่และไทลื้อ โดยมีนักวิชาการจำนวนมากที่ทำการศึกษาในประเด็นนี้ อาทิ การศึกษาภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของชาวไตในเขตสิบสองปันนาอย่างเป็นระบบ (บุญช่วย ศรีสวัสดิ์, 2498); (ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล, 2541) ขณะที่มีการนำเสนอวัฒนธรรมชาวไตในยูนนานผ่านรายงานวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ (สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์, 2542) นอกจากนี้ ยังมีการศึกษาวัฒนธรรมชาวไตในเขตเต๋อหงมณฑลยูนนาน (ประคอง นิมมานเหมินท์ และเรืองวิทย์ ลิ้มปนาท, 2538); (ยศ สันตสมบัติ, 2543) และต่อมาได้มีการขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์สังคมและวัฒนธรรมของชาวไตในสิบสองปันนาในมิติที่หลากหลายและลึกซึ้งยิ่งขึ้น (เมฆม สอดส่องกฤษ, 2557) เมื่อตรวจสอบงานวิจัยที่เกี่ยวกับการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานของจีน ในแวดวงการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน แม้ว่าที่ผ่านมาได้มีผลงานการแปลที่ประสบความสำเร็จจำนวนไม่น้อย แต่เมื่อพิจารณาในมิติของภาษาที่ใช้ในการแปล พบว่า ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นไปที่การแปลระหว่างภาษาจีน - อังกฤษ ขณะที่การศึกษาการแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยยังมีจำนวนจำกัดและได้รับความสนใจค่อนข้างน้อย ทั้งนี้ ในบรรดางานที่เกี่ยวข้องโดยตรง บทความเรื่องของกนกพร นุ่มทอง “การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย” ซึ่งนำเสนอปัจจัยสำคัญในการเลือกกลวิธีการแปลจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย เช่น การจัดทำคำอธิบายประกอบ การเน้นความถูกต้องของเนื้อหา มากกว่าศิลปกรรมทางภาษา การมีระบบการแปลที่ชัดเจน การตรวจสอบต้นฉบับอย่างรอบคอบ ตลอดจนการสืบค้นเอกสารประวัติศาสตร์และเอกสารที่เกี่ยวข้องเพื่อสนับสนุนการแปล (กนกพร นุ่มทอง, 2564) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวถือเป็นกรอบขึ้นนำที่มีคุณค่าและสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์กลวิธีการแปลสำหรับการศึกษาคำนี้ได้อย่างเหมาะสม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาการแปลวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยอย่างเป็นระบบ เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการด้านการแปลข้ามวัฒนธรรม โดยงานวิจัยนี้ไม่เพียงแต่มีคุณค่าในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจ การเรียนรู้ร่วมกัน และการสื่อสารทางวัฒนธรรมระหว่างจีนและไทยให้ลึกซึ้งและแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยนี้ยังสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนด้านการแปลและภาษาวัฒนธรรม รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับไทย - จีนศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในมิติวัฒนธรรมที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังช่วยต่อยอดองค์ความรู้สำหรับการศึกษาเปรียบเทียบทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาพฤติกรรมการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อวิเคราะห์พฤติกรรมการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและขอบเขตการวิจัย

1.1 ข้อมูลหลัก (Primary Source) หนังสือฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” เปรียบเทียบกับต้นฉบับภาษาจีนเรื่อง “ไตจูสือ” (傣族史) ของ เจียงอิงเหลียง (Jiang Yingliang)

1.2 ขอบเขตเนื้อหา วิเคราะห์ คำศัพท์วัฒนธรรม (Culture-specific items) ของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1 และ 2 รวมทั้งสิ้น 1,252 คำ (Total Population) โดยไม่ครอบคลุมระดับโครงสร้างประโยคหรือวาทกรรม

2. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการจัดหมวดหมู่และประมวลผลข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อหาแนวโน้ม (Trends) ของการแปล ดังนี้

2.1 การจำแนกประเภทคำศัพท์ นำคำศัพท์ 1,252 คำ มาจัดกลุ่มตามแนวคิดของ Nida, E. A. ที่แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (Ecological Culture) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) วัฒนธรรมทางสังคม (Social Culture) วัฒนธรรมทางศาสนา (Religious Culture) และวัฒนธรรมทางภาษา (Linguistic Culture) (Nida, E. A., 1964) โดยมีคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (76 คำ) วัฒนธรรมทางวัตถุ (133 คำ) วัฒนธรรมทางสังคม (842 คำ) วัฒนธรรมทางศาสนา (12 คำ) และวัฒนธรรมทางภาษา (189 คำ)

2.2 การวิเคราะห์ความถี่ บันทึกลงและคำนวณค่า ความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) ของกลวิธีที่ผู้แปลใช้ โดยเทียบเคียงกับกรอบแนวคิดของ Newmark, P. และ Baker, M. ซึ่งสรุปเป็นกลวิธีการแปลจำนวน 9 กลวิธี ได้แก่ 1) การแปลตรงตัว (Literal Translation) 2) การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ (Transliteration/Loanword) 3) การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม (Cultural Equivalence) 4) การใช้คำที่มีความหมายกลาง (Neutral Translation) 5) การใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า (Generalization) 6) การอธิบายความ (Descriptive Translation) 7) การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย (Transliteration with Explanation) 8) การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ (Accepted Translation) และ 9) การแปลแบบผสม (Combined Translation Methods) (Newmark, P., 2003); (Baker, M., 2005) เพื่อระบุกลวิธีหลักที่ผู้แปลเลือกใช้

3. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นการตีความและอธิบายปรากฏการณ์การแปลในเชิงลึก ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์พฤติกรรมการแปล วิเคราะห์เจาะลึกคำศัพท์แต่ละรายการเพื่ออธิบายว่าผู้แปลจัดการกับช่องว่างทางวัฒนธรรมอย่างไร ผ่านกลวิธีต่าง ๆ เช่น การทับศัพท์ การแปลตรงตัว หรือการอธิบายความ

3.2 การประเมินความเท่าเทียมทางวัฒนธรรม วิเคราะห์ผลการแปลโดยใช้หลัก ความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) เพื่อพิจารณาว่ากลวิธีที่ใช้สามารถรักษาลักษณะของชนเผ่าไตและสร้างความเข้าใจในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมได้เพียงใด

3.3 การตรวจสอบความเที่ยงตรง นำผลการวิเคราะห์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาศาสตร์และวัฒนธรรมชนเผ่าไต และด้านการแปลภาษาจีนเป็นภาษาไทย เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง (Validity) และความสมบูรณ์ของข้อมูล

4. สรุปขั้นตอนการดำเนินการ (Research Process Summary)

4.1 รวบรวมและคัดกรอง สกิดคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนานทั้งสิ้น 1,252 คำ และจัดทำบัญชีรายการคำศัพท์ (Glossary)

4.2 วิเคราะห์และประมวลผล จำแนกประเภทและวิเคราะห์กลวิธีตามกรอบทฤษฎี พร้อมเก็บสถิติ

4.3 ตรวจสอบ ผ่านกระบวนการ Expert Review เพื่อความน่าเชื่อถือทางวิชาการ

4.4 สังเคราะห์ผล เชื่อมโยงสถิติเชิงปริมาณเข้ากับการอธิบายเชิงคุณภาพเพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่

ผลการวิจัย

จากการดำเนินงานวิจัยโดยการอ่านเปรียบเทียบตัวบทต้นฉบับภาษาจีนและฉบับแปลภาษาไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมและคัดเลือกคำศัพท์วัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 1,252 รายการ ซึ่งนำมาจำแนกออกเป็น 5 ประเภทพร้อมทั้งวิเคราะห์กลวิธีการแปลทั้งหมด 9 กลวิธี โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

เมื่อพิจารณาโดยเทียบกับต้นฉบับภาษาจีน พบว่า เนื้อหาในฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” ครอบคลุมประเด็นสำคัญจากบทนำ บทที่ 2, 3, 5, 6 และ 7 อย่างชัดเจน โดยส่วนบทนำมุ่งนำเสนอภาพรวมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ทั้งในด้านถิ่นฐานการกระจายตัวและภาษา ส่วนบทที่ 2 และ 3 เน้นการอธิบายเกี่ยวกับต้นกำเนิดทางชาติพันธุ์ ชื่อเรียกในเอกสารประวัติศาสตร์ และการอพยพเคลื่อนย้ายของบรรพบุรุษชาวไต ขณะที่บทที่ 5 - 7 ให้ความสำคัญกับพัฒนาการของโครงสร้างสังคม ระบบการปกครอง และเศรษฐกิจในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ได้รวบรวมคำศัพท์ทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น 1,252 รายการ จากหนังสือฉบับแปลภาษาไทย โดยคำศัพท์ทั้งหมดถูกนำมาจำแนกออกเป็น 5 ประเภท เพื่อแสดงลักษณะและขอบเขตของวัฒนธรรมที่ปรากฏในตัวบท และเพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์กลวิธีการแปลในลำดับถัดไป โดยมีรายละเอียดการจำแนกประเภทคำศัพท์ทางวัฒนธรรม ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

ลำดับ	ประเภทคำศัพท์ด้านวัฒนธรรม	จำนวนคำศัพท์ (คำ)	คิดเป็นร้อยละ
1	วัฒนธรรมทางสังคม (Social Culture)	842	67.3
2	วัฒนธรรมทางภาษา (Linguistic Culture)	189	15.1
3	วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture)	133	10.6
4	วัฒนธรรมเชิงนิเวศ (Ecological Culture)	76	6.1

ตารางที่ 1 ประเภทคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไทมณฑลยูนนาน (ต่อ)

ลำดับ	ประเภทคำศัพท์ด้านวัฒนธรรม	จำนวนคำศัพท์ (คำ)	คิดเป็นร้อยละ
5	วัฒนธรรมทางศาสนา (Religious Culture)	12	1
รวม		1,252	100

จากตารางที่ 1 พบว่า การกระจายตัวของคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไททั้ง 5 ประเภท มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยคำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงที่สุด ในขณะที่คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมเชิงนิเวศมีสัดส่วนค่อนข้างน้อย เมื่อพิจารณาพร้อมกับเนื้อหาหลักของฉบับแปลภาษาไทยเรื่อง “ประวัติชนเชื้อชาติไท” จะเห็นได้ว่า ลักษณะการกระจายดังกล่าวสอดคล้องกับจุดเน้นของเนื้อหาและแนวทางการศึกษาของตัวบท ความแตกต่างของสัดส่วนคำศัพท์จึงสะท้อนถึงแนวโน้มการเขียนประวัติศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับโครงสร้างสังคมและกระบวนการทางประวัติศาสตร์เป็นศูนย์กลางอย่างชัดเจน ลักษณะการกระจายนี้ยังส่งผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการแปล โดยคำศัพท์ที่มีภาระทางวัฒนธรรมสูงมักใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ ในขณะที่คำศัพท์เชิงหน้าที่นิยมใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ การแปลแบบผสม หรือการอธิบายความ ด้วยเหตุนี้ โครงสร้างการกระจายของคำศัพท์จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการอธิบายผลการวิเคราะห์กลวิธีการแปลในลำดับถัดไป

2. คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคม หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับระบบความสัมพันธ์ องค์กรทางสังคม ระบบการเมือง อาชีพและพฤติกรรมทางสังคม เทศกาลและพิธีกรรม ตลอดจนการแต่งงานและครอบครัว โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางสังคมที่พบในงานวิจัยนี้ มีรายละเอียดปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคม

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	494	58.7
การแปลโดยการอธิบายความ	95	11.3
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	74	8.8
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	73	8.7
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	46	5.5
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	26	3.1
การแปลตรงตัว	21	2.5
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	9	1.1
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	4	0.5
รวม	842	100

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีที่ใช้เป็นหลัก คือ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นต้นฉบับของแนวคิดทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงความคลาดเคลื่อนทางความหมายที่อาจเกิดจากการแทนที่ด้วยคำในภาษาเป้าหมายโดยตรง ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “滇越 (Dian Yue)” เป็น “เตียนเยว่” โดยใช้กลวิธีการทับศัพท์เพื่อรักษาความหมาย

เชิงประวัติศาสตร์และความเชื่อมโยงทางชาติพันธุ์ นอกจากนี้ การอธิบายความยังมีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างทางวัฒนธรรมสำหรับแนวคิดที่ไม่มีคำเทียบเคียงโดยตรงในภาษาไทย ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “乘象国” เป็น “ประเทศที่ใช้ช้างเป็นพาหนะ” และ “土司制度” เป็น “ระบบหัวหน้าเผ่าพื้นเมือง” เพื่อเพิ่มความชัดเจนในการสื่อสาร ยิ่งไปกว่านั้น การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย ยังช่วยรักษาเอกลักษณ์ต้นฉบับไปพร้อมกับการเสริมสร้างความเข้าใจแก่ผู้อ่าน ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “车里” เป็น “เซอหลี่ (เซียงรุ่ง)” ซึ่งการระบุชื่อเรียกที่คุ้นเคยในวงเล็บช่วยเชื่อมโยงข้อมูลทางประวัติศาสตร์กับความรู้ร่วมสมัยของผู้อ่าน และส่งเสริมการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในบริบททางวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษากับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของระบบภาษา ซึ่งครอบคลุมถึงคำศัพท์เฉพาะถิ่น คำเรียกขานและคำสุภาพ ขนบธรรมเนียมทางภาษา ตลอดจนชื่อเอกสารและคัมภีร์โบราณ โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางภาษานี้ มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	82	43.4
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	67	35.4
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	21	11.1
การแปลโดยการอธิบายความ	14	7.4
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	3	1.6
การแปลตรงตัว	1	0.5
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	1	0.5
รวม	189	100

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 7 กลวิธี ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คำศัพท์วัฒนธรรมทางภาษา ที่มีหน้าที่เชิงซ้อนทั้งด้านรูปแบบและความหมาย การใช้กลวิธีเดียวจึงไม่เพียงพอ ผู้แปลจึงเน้นการผสมผสานกลวิธีเพื่อสร้างสมดุลระหว่างการรักษาอัตลักษณ์ต้นทางและการสื่อสารความหมายในภาษาปลายทาง ตัวอย่างเช่น การแปลชื่อคัมภีร์ “อวินหนานจื้อเลี่ย” (云南志略) เป็น “บันทึกเรื่องราวของยูนนาน” โดยใช้การแปลอธิบายความในส่วนของ “จื้อเลี่ย” (志略 - บันทึกเรื่องราว) ควบคู่กับการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับในส่วนของ “อวินหนาน” (云南 - ยูนนาน) เพื่อระบุลักษณะและขอบเขตของเนื้อหาให้ชัดเจน สำหรับกลวิธีการยืมหรือทับศัพท์นั้น มักใช้กับคำศัพท์ที่มีลักษณะเชิงสัญลักษณ์หรือเป็นชื่อเฉพาะ ตัวอย่างเช่น การแปลหนังสือ “เตียนจื้อ” (滇志) โดยใช้การทับศัพท์เพื่อกงสถานะของชื่อเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ขณะที่การเลือกใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับช่วยให้ผู้อ่านรับรู้ความหมายได้ทันที เช่น การแปลคำว่า “汉藏语系” (Hàn Zàng Yǔxì) เป็น “ตระกูลภาษาจีน - ทิเบต” ซึ่งเป็นคำเรียกที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ในทางตรงกันข้าม การแปลตรงตัวและ

การเทียบเคียงทางวัฒนธรรมมีข้อจำกัดในการถ่ายทอดหน้าที่เชิงภาษาและวัจนปฏิบัติ จึงพบการใช้กลวิธีเหล่านี้ อย่างระมัดระวังและจำกัดเฉพาะบริบทที่มีความสอดคล้องสูงเท่านั้น

4. คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของประดิษฐ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และวัตถุที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการดำรงชีวิต เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางวัตถุที่พบในงานวิจัยนี้มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางวัตถุ

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	64	48.1
การแปลโดยการอธิบายความ	14	10.5
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	12	9.0
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	11	8.3
การแปลตรงตัว	10	7.5
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	8	6.0
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	7	5.3
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	4	3.0
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	3	2.3
รวม	133	100

จากตารางที่ 4 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 9 กลวิธี โดยกลวิธีหลัก คือ การใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งมีสัดส่วนสูงที่สุด เนื่องจากคำศัพท์ด้านวัตถุส่วนใหญ่มีคำเรียกที่เทียบเคียงได้ชัดเจนในภาษาเป้าหมาย ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายได้ทันที ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “犁” และ “糯稻” แปลเป็น “ไถ” และ “ข้าวเหนียว” ซึ่งเป็นคำเรียกมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับทั่วไป สำหรับการอธิบายความมีบทบาทสำคัญในการชดเชยช่องว่างทางวัฒนธรรม ช่วยเพิ่มความชัดเจนและเอื้อให้ผู้อ่านภาษาเป้าหมายเข้าใจลักษณะและหน้าที่ของวัตถุทางวัฒนธรรมได้อย่างถูกต้อง ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “竹楼” เป็น “บ้านไม้ไผ่” ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพลักษณะของเรือนประเภทนี้ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์ยังมีข้อได้เปรียบในการรักษาเอกลักษณ์และความเป็นต้นฉบับ แต่อาจมีข้อจำกัดด้านการทำความเข้าใจของผู้อ่าน ดังนั้น จึงมักใช้ควบคู่กับการอธิบายความเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “普洱茶” (Pu'er Cha) เป็น “ชาผู่เอ๋อร์” ซึ่งการทับศัพท์ลักษณะนี้ช่วยคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสร้างความจดจำในบริบทสากลได้อย่างเหมาะสม

5. คำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศกับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและลักษณะทางภูมิศาสตร์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ และระบบนิเวศที่มีนัยสำคัญทางวัฒนธรรมเฉพาะตัว โดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมเชิงนิเวศที่พบในงานวิจัยนี้มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศ

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	38	50.0
การแปลตรงตัว	8	10.5
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	8	10.5
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	7	9.2
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	6	7.9
การแปลโดยการอธิบายความ	5	6.6
การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลผสมกัน	3	3.9
การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	1	1.3
รวม	76	100

จากตารางที่ 5 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีทั้งหมด 9 กลวิธี เนื่องจากคำศัพท์วัฒนธรรมเชิงนิเวศมีความเฉพาะถิ่นสูงและหาคำเทียบเคียงสมบูรณ์ได้ยาก การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์จึงช่วยรักษาคุณค่าต้นฉบับและลดความคลาดเคลื่อนได้ดีกว่าการปรับเปลี่ยนเชิงวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “洱海 (Er Hai)” และ “恩梅开江 (En Mei Kai Jiang)” เป็น “เอ๋อไห่” และ “แม่น้ำเอนเหมยคาย” โดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์เพื่อคงลักษณะของชื่อภูมิศาสตร์ นอกจากนี้ การแปลตรงตัวถูกเลือกใช้ในกรณีที่แนวคิดทางนิเวศของภาษาต้นทางและภาษาเป้าหมายมีความสอดคล้องกันอย่างสมบูรณ์ กลวิธีนี้ช่วยคงความหมายเดิมโดยไม่เพิ่มภาระด้านการอธิบายและสอดคล้องกับลักษณะของงานวิชาการที่เน้นความกระชับ ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “孔雀” และ “红河” เป็น “นกยูง” และ “แม่น้ำแดง” ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้โดยตรงในภาษาเป้าหมาย ในส่วนของการใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า มีบทบาทสำคัญในการทำความเข้าใจ โดยเฉพาะเมื่อคำศัพท์ต้นทางมีความหมายเฉพาะเจาะจงหรือมีการแบ่งประเภทที่ละเอียดเกินไป การเลือกใช้คำระดับบนจะช่วยให้การสื่อสารราบรื่นขึ้น ตัวอย่างเช่น การแปลคำว่า “亚热带气候” เป็น “เขตร้อน” โดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า ช่วยให้การสื่อสารเหมาะสมกับกรอบการรับรู้ของผู้อ่านในบริบทข้ามวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การที่กลวิธีอื่นถูกใช้น้อย สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในบริบทของงานแปลเชิงวิชาการ ซึ่งผู้แปลให้ความสำคัญกับการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรม ความกระชับของข้อความ และประสิทธิภาพในการรับรู้ของผู้อ่านเป็นหลัก

6. คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนากับกลวิธีการแปล

คำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนา หมายถึง คำหรือหน่วยภาษาที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ ระบบความเชื่อ หลักคำสอน บุคคล พิธีกรรม และสถานที่ทางศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทและอิทธิพลของศาสนาต่อระบบคุณค่าและวิถีชีวิตของสังคมโดยกลวิธีการแปลคำศัพท์ในหมวดวัฒนธรรมทางศาสนาที่พบในงานวิจัยนี้ มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 6 กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมทางศาสนา

กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	4	33.3
การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	4	33.3
การแปลโดยการอธิบายความ	3	25.0
การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	1	8.3
รวม	12	100

จากตารางที่ 6 พบว่า ผู้แปลเลือกใช้กลวิธีการแปลคำศัพท์ทางศาสนามทั้งหมดทั้งสิ้น 4 กลวิธี โดยกลวิธีหลัก คือ การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม เช่น การแปลคำว่า “佛经” เป็น “พระธรรม” และ “滴水礼” เป็น “พิธีสงฆ์” ควบคู่กับการเลือกใช้ คำแปลที่ได้รับการยอมรับ เช่น การแปลคำว่า “三藏经” เป็น “พระไตรปิฎก” นอกจากนี้ ยังมีการใช้วิธีแปลโดยการอธิบายความ แปลคำว่า “生道” เป็น “เส้นทางแห่งการอยู่รอด” เพื่อถ่ายทอดบริบททางวัฒนธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งลักษณะการกระจายของกลวิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การแปลคำศัพท์ทางศาสนาในบริบทนี้ให้ความสำคัญกับความเข้าใจเชิงหน้าที่ และการถ่ายทอดสาระสำคัญของความเชื่อมากกว่าการรักษารูปคำต้นทาง โดยการเลือกใช้คำเทียบเคียงและคำเรียกที่เป็นที่ยอมรับช่วยให้ผู้อ่านภาษาไทยสามารถเชื่อมโยงแนวคิดทางศาสนากับระบบความเชื่อที่คุ้นเคยได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งการใช้การแปลเชิงอธิบายยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้แนวคิดทางศาสนาบางประการจะมีความใกล้เคียงกัน แต่ยังคงมีความแตกต่างด้านบริบทและคำสอนที่จำเป็นต้องได้รับการขยายความเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สมบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม การทับศัพท์อาจลดทอนความสามารถในการรับรู้สาระของความเชื่อจึงถูกนำมาใช้อย่างระมัดระวัง

7. กลวิธีการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

งานวิจัยนี้ บนพื้นฐานของนิยามเชิงปฏิบัติการ เพื่อวิเคราะห์การถ่ายทอดคำศัพท์ทางวัฒนธรรมจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยมุ่งเน้นศึกษาว่ากลวิธีที่ผู้แปลเลือกใช้นั้นสามารถรักษาความหมาย เจตนาของต้นฉบับ และความเป็นธรรมชาติในบริบทของภาษาปลายทางได้อย่างเหมาะสมเพียงใด ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์จะถูกนำเสนอทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้เห็นแนวโน้มทางการแปลอย่างเป็นระบบ โดยกลวิธีที่ผู้แปลใช้ในกระบวนการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน มีรายละเอียดดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 กลวิธีที่พบในการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

ลำดับ	กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
1	การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์	612	48.9
2	การแปลโดยใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ	170	13.6
3	การแปลโดยใช้กลวิธีการแปลแบบผสม	134	10.7
4	การแปลโดยการอธิบายความ	131	10.5
5	การแปลโดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบาย	90	7.2
6	การแปลตรงตัว	40	3.2
7	การแปลโดยใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม	38	3.0

ตารางที่ 7 กลวิธีที่พบในการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไทมณฑลยูนนาน (ต่อ)

ลำดับ	กลวิธีการแปล	ความถี่ที่พบ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
8	การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกว้างกว่า	28	2.2
9	การแปลโดยใช้คำที่มีความหมายกลาง	9	0.7
รวม		1,252	100

จากตารางที่ 7 พบว่า การใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์เป็นกลวิธีหลักที่ผู้แปลนำมาใช้มากที่สุด เพื่อรักษาเอกลักษณ์และความเฉพาะตัวของทางสังคม พิธีกรรม ศาสนาและชาติพันธุ์ของชาวไต ควบคู่กับการใช้คำแปลที่ได้รับ การยอมรับ การแปลแบบผสม และการอธิบายความเพื่อสร้างสมดุลด้านการสื่อสาร นอกจากนี้ การแปล โดยใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และเพิ่มคำอธิบายช่วยลดช่องว่างความรู้แก่ผู้อ่าน ในขณะที่การแปลตรงตัว การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม การใช้คำที่มีความหมายกว้าง และใช้คำที่มีความหมายกลางจะช่วยเพิ่มความชัดเจนและเลี่ยงความขัดแย้งทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์จะช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไตได้ดี แต่หากขาดคำอธิบายเพิ่มเติมอาจสร้างอุปสรรคในการสื่อสาร ดังเช่น การทับศัพท์คำว่า “หมั่งหมาน” (茫蛮) เป็น “หมางหมาน” (เป็นชื่อชนเผ่าโบราณในเขตภาคตะวันตกเฉียงใต้ของจีนในสมัยราชวงศ์ถัง มีที่มาจากการแยกและพัฒนาของกลุ่มชนเตียนเยว่และไต/ฉานในสมัยฮั่น-จิ้น) โดยการทับศัพท์เพียงอย่างเดียว ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านขาดความเข้าใจเชิงลึก ดังนั้น การใช้คำยืมควบคู่กับคำอธิบายจึงเป็นทางออกที่ช่วยรักษาทั้งรูปแบบและเนื้อหา ในขณะที่การใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรมแม้จะดูเป็นธรรมชาติแต่เสี่ยงต่อการสูญเสีย อัตลักษณ์ ส่วนกลวิธีเสริมอย่างการแปลแบบผสม การทับศัพท์พร้อมคำอธิบาย และการอธิบายความ แม้จะให้ข้อมูลครบถ้วนแต่ส่งผลให้บทแปลยาวและซับซ้อนเกินไป สำหรับกลวิธีที่ได้รับความนิยมน้อยที่สุด คือ การแปลตรงตัว การใช้คำความหมายกว้าง และคำความหมายกลาง เนื่องจากลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงลง

อภิปรายผล

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไตในมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทย โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการจำแนกประเภทวัฒนธรรม และทฤษฎีกลวิธีการแปลในการวิเคราะห์ จากการศึกษาคำศัพท์วัฒนธรรมรวมทั้งสิ้น 1,252 รายการ พบว่า สามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ วัฒนธรรมเชิงนิเวศ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางสังคม วัฒนธรรมทางศาสนา และวัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่า คำศัพท์แต่ละประเภทมีรูปแบบการเลือกใช้กลวิธีการแปลที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ผลงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า คำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงที่สุด โดยกลวิธีหลักที่ใช้ คือ การแปลโดยการยืมหรือทับศัพท์ควบคู่กับการอธิบายความ สะท้อนให้เห็นว่าคำศัพท์กลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับโครงสร้างทางสังคมและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมที่ฝังรากลึกในภาษาต้นทาง การคงรูปคำเดิมพร้อมการขยายความ

จึงเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการรักษาความหมายเชิงวัฒนธรรมและลดความคลาดเคลื่อนในการตีความในขณะเดียวกัน คำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางวัตถุและนิเวศ แสดงแนวโน้มการเลือกใช้กลวิธีที่เน้นความชัดเจนเชิงอ้างอิง โดยนิยมการแปลตรงตัวหรือการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับ เพื่อให้สอดคล้องกับประสบการณ์ร่วมของผู้อ่าน เนื่องจากคำศัพท์กลุ่มนี้มีความเป็นรูปธรรมสูง จึงสามารถถ่ายทอดความหมายได้โดยไม่ต้องอาศัยการอธิบายเชิงวัฒนธรรมที่ซับซ้อน สำหรับคำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางศาสนา พบว่า ผู้แปลมักเลือกใช้คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรมหรือการอธิบายความเพิ่มเติม เพื่อถ่ายทอดมโนทัศน์ ความเชื่อ และพิธีกรรมที่มีนัยสำคัญทางจิตวิญญาณ การเลือกกลวิธีดังกล่าวช่วยสร้างความเข้าใจระดับแนวคิด และลดความเสี่ยงจากการตีความผิดพลาดอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางระบบความเชื่อระหว่างสองวัฒนธรรม ส่วนคำศัพท์ด้านวัฒนธรรมทางภาษา ซึ่งครอบคลุมถึงสำนวนและชื่อเอกสารทางประวัติศาสตร์ มักใช้กลวิธีการแปลแบบผสม (Combined Methods) เพื่อรักษาสมามูลระหว่างรูปแบบภาษาต้นทางและประสิทธิผลทางการสื่อสารในภาษาเป้าหมาย แนวโน้มนี้สะท้อนถึงความซับซ้อนของอัตลักษณ์ทางภาษาที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้อย่างครบถ้วนด้วยกลวิธีเพียงรูปแบบเดียว

จากการวิเคราะห์กลวิธีการแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าไต พบว่า ผู้แปลใช้กลวิธีที่หลากหลายเพื่อรักษาสมามูลระหว่างอัตลักษณ์ต้นฉบับและการรับรู้ของผู้อ่านเป้าหมาย โดยการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์และการแปลแบบผสม สอดคล้องกับแนวคิดของ Newmark, P. ที่เน้นความยืดหยุ่นในการรักษาตัวบทควบคู่กับการขยายความ (Newmark, P., 2003) ขณะที่การใช้คำเทียบเคียงวัฒนธรรม และคำแปลที่ได้รับการยอมรับ สอดคล้องกับแนวคิดของ Nida, E. A. ที่มุ่งลดอุปสรรคในการตีความ (Nida, E. A., 1964) สำหรับการใช้คำยืมร่วมกับคำอธิบาย สอดคล้องกับแนวคิดของ Baker, M. ซึ่งช่วยให้มโนทัศน์ทางวัฒนธรรมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Baker, M., 2005) แต่อย่างไรก็ตาม การทับศัพท์มากเกินไปอาจสร้างภาระในการตีความแก่ผู้อ่านหากขาดบริบทการใช้คำเทียบเคียง แม้จะเข้าถึงง่ายแต่เสี่ยงต่อการสูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิม ส่วนการใช้คำแปลที่ได้รับการยอมรับในวงกว้างอาจไม่สามารถเก็บรายละเอียดที่เฉพาะเจาะจงของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ทั้งหมด และสุดท้าย การใช้คำยืมร่วมกับคำอธิบาย หากใช้มากเกินไปอาจทำให้เนื้อหาเยิ่นเย้อและเสียอรรถรสในการอ่าน สำหรับการแปลตรงตัว การใช้คำความหมายกว้าง และคำความหมายกลาง อาจลดทอนคุณค่าทางวัฒนธรรมที่เฉพาะเจาะจงลง

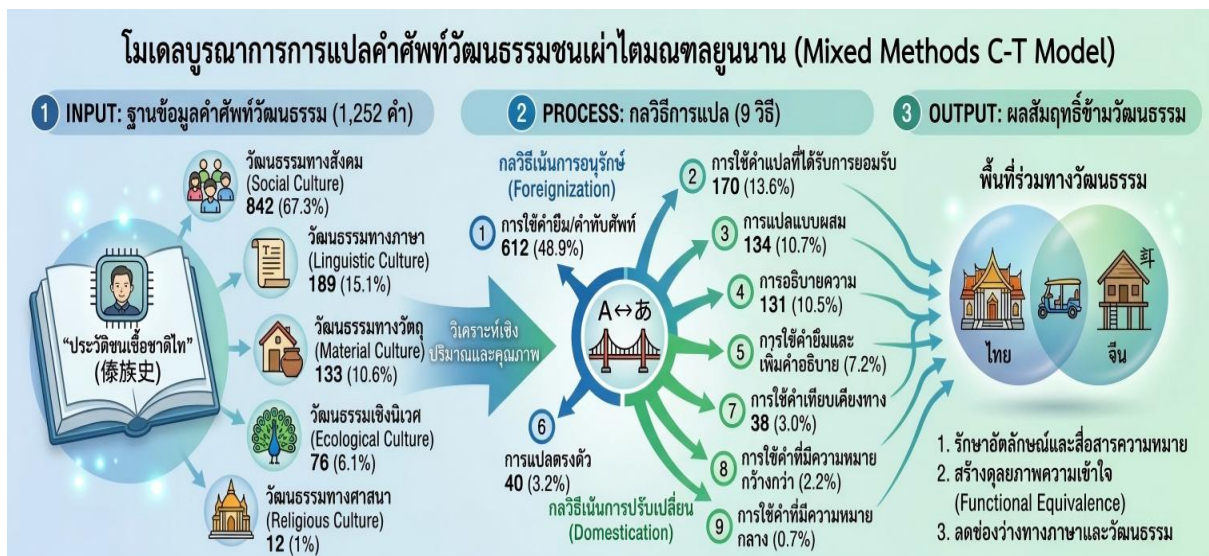
ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่า เพื่อยกระดับคุณภาพการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมของชนเผ่าไต ควรประยุกต์ใช้กลวิธีทับศัพท์ควบคู่กับการอธิบาย (Transliteration with Description) อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะกับคำที่ปรากฏเป็นครั้งแรกหรือคำที่มีภาระทางวัฒนธรรมสูง (Culture-bound terms) สำหรับคำศัพท์ด้านระบบสังคมและพิธีกรรม ควรใช้การแปลแบบผสม เพื่อถ่ายทอดข้อมูลทางวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมโมเดลการแปลเชิงอธิบาย (Explanatory Model) เพื่อเปลี่ยนผ่านจากการ “ถอดอักษร” ไปสู่ “การตีความทางวัฒนธรรม” ผลการวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกพร นุ่มทอง ที่ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย (กนกพร นุ่มทอง, 2564) ดังนั้น การใช้ “คำอธิบายประกอบ” เป็นกลวิธีหลักเพื่อลดช่องว่างทางวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบที่โดดเด่นของงานวิจัยนี้คือ การใช้ “คำแปลแบบผสม” ในหมวดวัฒนธรรมทางภาษา เพื่อถ่ายทอดชื่อเอกสารและคัมภีร์อย่างละเอียดแม่นยำ ขณะเดียวกัน พบว่า การใช้ “คำเทียบเคียงทางวัฒนธรรม” ในหมวดศาสนาแม้จะช่วยให้เข้าใจง่าย

แต่ส่งผลให้เอกลักษณ์ของพิธีกรรมและความเชื่อชาวไตลดทอนลง ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้ใช้การทับศัพท์ควบคู่กับการขยายความเพิ่มเติม เพื่อรักษา อัตลักษณ์ดั้งเดิม โดยสรุป การแปลคำศัพท์วัฒนธรรมต้องอาศัยการผสมผสานกลวิธีอย่างยืดหยุ่นตามประเภทคำศัพท์ ภาระทางวัฒนธรรม และกลุ่มผู้อ่านเป้าหมาย เพื่อเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการแปลเอกสารประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในบริบทจีน-ไทยต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

โมเดลบูรณาการการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน (Mixed Methods C-T Model)” ซึ่งนำเสนอผ่านกระบวนการทำงาน 3 ขั้นตอนหลัก 1) การนำเข้า (Input) คือ การจัดการฐานข้อมูลคำศัพท์วัฒนธรรม 1,252 คำ โดยพบว่า คำศัพท์วัฒนธรรมทางสังคมมีสัดส่วนสูงสุด (67.3%) สะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่เข้มแข็งของชนเผ่าไต 2) กระบวนการ (Process) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณและคุณภาพผ่านกลวิธีการแปล 9 วิธี โดยผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าผู้แปลเน้นกลวิธี “การอนุรักษ์อัตลักษณ์” ผ่านการใช้คำยืมหรือคำทับศัพท์สูงถึง 48.9% ควบคู่กับการใช้กลวิธีเสริมเพื่อสร้างความเข้าใจ และ 3) ผลลัพธ์ (Output) คือ การสร้างพื้นที่ร่วมทางวัฒนธรรม (Cultural Shared Space) ที่มีประสิทธิภาพ โดยโมเดลนี้พิสูจน์ว่าการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมในระดับชาติพันธุ์ต้องอาศัยการรักษาสมดุลระหว่างการคงรากเหง้าดั้งเดิม (Identity Preservation) และการสร้างความเท่าเทียมเชิงหน้าที่ (Functional Equivalence) เพื่อลดช่องว่างทางภาษาระหว่างจีน-ไทยและสื่อสาร “ความเป็นไต” ในบริบทจีนยูนนานได้อย่างสมบูรณ์และเป็นระบบทางวิชาการ โดยสรุปคุณค่าของโมเดลนี้ไม่เพียงแต่ยืนยันว่าการทับศัพท์เป็นกลวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการปกป้องข้อมูลทางมานุษยวิทยา แต่ยังทำหน้าที่เป็นต้นแบบมาตรฐาน (Benchmark) สำหรับการแปลวรรณกรรมประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ที่รักษาสมดุลระหว่างความแม่นยำเชิงวิชาการและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีนและไทยได้อย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 1 โมเดลบูรณาการการแปลคำศัพท์วัฒนธรรมชนเผ่าไตมณฑลยูนนาน

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยนี้ พบว่า การแปลคำศัพท์ทางวัฒนธรรมไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงกลวิธีใดกลวิธีหนึ่ง แต่ต้องอาศัยความยืดหยุ่นและการบูรณาการกลวิธีที่หลากหลาย เพื่อให้สามารถถ่ายทอดความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในบริบทของภาษาปลายทาง โดยควรสร้างความสมดุลระหว่างความถูกต้องตามต้นฉบับและความสามารถในการทำความเข้าใจของผู้อ่าน ผ่านการเลือกกลวิธีให้สอดคล้องกับบริบทของคำศัพท์แต่ละประเภท โดยเฉพาะการพิจารณาใช้คำแปลมาตรฐานและคำเทียบเคียงเพื่อลดช่องว่างทางวัฒนธรรม สำหรับข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์และวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษายาวผลไปยังกลุ่มภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความหลากหลายของกลวิธีการแปล นอกจากนี้ ควรมีการวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับ “การรับรู้ของผู้อ่าน” เพื่อให้ทราบถึงประสิทธิผลที่แท้จริงของการสื่อสารทางวัฒนธรรมในระดับโมโนทัศน์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเกณฑ์การแปลคำศัพท์วัฒนธรรมที่มีความซับซ้อนให้มีมาตรฐานยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตเรื่อง “การศึกษาการแปลด้านวัฒนธรรมของชนเผ่าไทมณฑลยูนนานจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยในมุมมองการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมระหว่างจีน - ไทย” ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร นุ่มทอง. (2564). การศึกษาปัญหาและกลวิธีการแปลภาษาจากเอกสารประวัติศาสตร์ภาษาจีนเป็นภาษาไทย. วารสารภาษาและภาษาศาสตร์, 39(2), 31-50.
- คณะกรรมการสืบค้นประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับจีนในเอกสารภาษาจีน สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี. (2531). ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2534). ประวัติชนเชื้อชาติไท ตอนที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. (2498). ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- ประคอง นิมมานเหมินท์ และเรืองวิทย์ ลิมปนาท. (2538). คนไทใต้คง: ไทใหญ่ในยูนนาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มติชน. (2568). มติชน: ‘ทูตจีน’ ร่วมปาฐกถาฉลอง 50 ปี ไทย - จีน ย้ำสัมพันธ์แน่นแฟ้น เป็นญาติมิตร มีสายเลือดร่วมกัน. เรียกใช้เมื่อ 10 กุมภาพันธ์ 2569 จาก https://www.matichon.co.th/the-golden-road/news_5198879
- เมฆม สอดส่องกฤษ. (2557). ชนกลุ่มน้อยเผ่าไท : พี่น้องเผ่าไทในสิบสองปันนาสาธารณรัฐประชาชนจีน. Journal of Cultural Approach, 15(27), 51-64.
- ยรรยง จิระนคร และรัตนพร เศรษฐกุล. (2541). ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมสิบสองปันนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

- ยศ สันตสมบัติ. (2543). หลักช้าง: การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์ไทในใต้คง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานมูลนิธิวิถี
ทรรศน์.
- สมพงศ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. (2542). ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่: รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- Baker, M. (2005). *In other words*. London: Routledge.
- Catford, J. C. (1965). *A linguistic theory of translation*. Oxford: Oxford University Press.
- Fu, Z. (2020). *History of cultural exchange between China and Thailand*. Beijing: International
Culture Publishing Company.
- Ji, X. & Xu, J. (2010). *The great utility of translation*. Nanjing: Yilin Press.
- Jiang, Y. (1984). *History of the Dai people*. Chengdu: Sichuan People's Publishing House.
- Newmark, P. (2003). *A textbook of translation*. Shanghai: Shang Hai Foreign Language Education
Press.
- Nida, E. A. & Taber, C. R. (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: The United Bible
Societies.
- Nida, E. A. (1964). *Toward a science of translating: with special reference to principles and
procedures involved in Bible translating*. Leiden: Brill.
- Zheng, X. & Sethakul, R. (2019). *History, cultural identity, and regional harmony of the Tai Lue in
Thailand*. Beijing: China Social Sciences Press.